

KREŠŤANSKÁ PERSONÁLNO-EXISTENCIÁLNA PEDAGOGIKA DIALOGU PODĽA
JANUSZA TARNOWSKEHO

Christian Personnel PEDAGOGY-existential dialogue under Janusz
TARNOWSKEHO

*Človek je paradoxnou bytosťou s „dvojakou psychickou tvárou“
čiže „svetovou“ a hlbokou, vnútornou, ktorá tvorí „jadro“ jeho
osoby. Výchova sa má dostať k onému „jadru“, pretože ináč
bude povrchná a netrvcná.¹*

ks. Janusz Tarnowski

Bogusław Śliwerski

Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie

e-mail: boguslawsliewski@gmail

Personalizmus nie je len jedným zo smerov v súčasnej filozofii, ale aj radikálnym smerom vo vedách o výchove, ktorý afirmuje každý podmet – zaangažovaný do procesu socializácie, vzdelávania a výchovy – ako osobu. Názov personalizmus (gr. *prosopon* – osoba; lat. *persona* – osoba; *personalis* – osobný) sa týka tých všetkých prúdov a smerov vo vzdelávacích teóriách, ktoré jednoznačne vo svojich názoroch exponujú osobu ako autonómne bytie, jej hodnosť a rozumnosť. Konštitutívnym prvkom pre personalizmus je tiež afirmovanie schopnosti osoby k láske ako aj sebauvedomenia ako základu jej rozumných a slobodných aktov. Ľudská osoba má v sebe neopakovateľnú a nadradenú hodnotu voči všetkým materiálnym alebo animálnym hodnotám, ekonomickým či spoločensko-politickým štruktúram.

V štrukturálnom rozmere má osoba *ontologickú dvojitú rovinu*, to znamená, že je jednotou dvoch bytí: materiálneho a duchovného, vytvárajúc psychofyzickú a substanciálnu jednotu, spĺňajúc a integrujúc sa v skutku. V spoločenskom rozmere je človek ako osoba nie len členom nejakej spoločnosti, ale aj spoločenským bytím, to znamená svojou povahou vzťahovým. Človek sa stáva osobou v celej plnosti vtedy, keď sa zúčastňuje na živote iných osôb, angažuje sa pre iných (pre niekoho), obdarúva sebou iných, je kýmsi pre druhých. V

¹ J. Tarnowski, *Pedagogika dialogu, /v:/ Edukacja alternatywna – dylematy teorii i praktyki*, red. B. Śliwerski, Oficyna Wydawnicza „Impuls“, Krakow 1992, s. 148.

transcendentnom rozmere sa zas človek ako osoba smeruje na stranu absolútna, na stranu Boha, úplne sa mu zverujúc. Hodnosť človeka totiž spočíva predovšetkým v jeho duchovnej povahe.³

V našej krajine však chýbajú súčasné rozpravy, dovoľujúce správne pripísanie danej teórie výchovy personalizmu (pedagogického). Je totiž potrebné jasne odlišovať personalizmus ako interpersonálny postoj, vyjadrujúci sa plnosťou úcty, uznaním práv a hodnosti druhej osoby ako aj starostlivosťou o jej rozvoj, a filozofický personalizmus alebo zaangažovaný svetonázorovo, pre ktorých základným pojmom je pojem ľudskej osoby. V tejto poslednej kategórii sa odlišujú naturalistické personalizmy, odvolávajúce sa na prírodný a psychický evolucionizmus riadený stálymi zákonmi determinizmu a spiritualistické personalizmy (duchovné), ktoré exponujú absolútnu slobodu ľudskeho ducha a jeho vnútorné úlohy zdokonaľovania seba samého v plnom uskutočňovaní absolútnych hodnôt.

V takomto ponímaní k predstaviteľom naturalistického personalizmu jedni bádatelia dejín pedagogických prúdov a myšlienok rátajú Williama Sterna ako aj Eduarda Sprangera, iní ich zas menujú v smere spiritualistického personalizmu. K spiritualistickému personalizmu je však možné zaradiť Sergia Hessena, Máriu Montessori a Bohdana Nawrocinskeho, ale ako vieme, títo skvelí filozofovia výchovy sú tiež klasifikovaní ako predstavitelia pedagogiky kultúry alebo „novej výchovy“.⁴ V súlade s personalizmom hodnota a hodnosť človeka spočívajú v ňom samom, práve v tom, že je človekom, takže táto hodnota je fundamentálna a autotelická. Ľudská osoba totiž nemôže byť považovaná za nástroj, prostriedok k cieľu, pričom jej existenciu zásadným spôsobom určujú predovšetkým jej vzťahy a zväzky s inými ľuďmi, a v prípade kresťanského personalizmu jej medziľudské vzťahy a vzťah medzi človekom a Bohom.

O tom, ako vychovávať v duchu kresťanskej personálno-existenciálnej pedagogiky, píše vo svojich knihách jeden z najvýznamnejších predstaviteľov tohto smeru v Poľsku, kňaz prof. Janusz Tarnowski, o ktorom sa nie bezdôvodne hovorí, že je *Korczakom v sutane*. Obidve, skvelé postavy poľskej pedagogiky spája nie len spoločné meno, ale aj bohaté dedičstvo vlastnej praxe a filozofie výchovy. Príprava na výchovnú úlohu nie len učiteľov, rodičov, či katechétov, ale aj mladej generácie, môže vyplývať – podľa jeho mienky – z objavenia hlboko humanistickej legitimacy vlastnej pedagogickej ponuky práve v existenciálnom personalizme.

³ Ks. W. Szewczyk, *Kim jest człowiek. Zarys antropologii filozoficznej*, Instytut Teologiczny w Tarnowie, Torun 1993.

⁴ Porov. M. Miksza, *Miejsce M. Montessorovi w klasyfikacji prądów, kierunków i ruchów pedagogicznych*, [in:] *Edukacja alternatywna - dylematy teorii i praktyki*, red. B. Śliwerski, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1992.

Tento smer sa totiž stavia proti autoritatívnosti, byrokracii a reformátorskej pretvárke. Na prvom mieste exponuje široko chápané vzdelávanie mladej generácie a sebazvedelávanie chovancov. Stojac jasne na pôde kresťanského personalizmu J. Tarnowski využíva nie len niektoré elementy existencializmu, *aby „existenciálny kvas“ prenikol personalizmu prináležiace príliš „esenciálne“ ponímanie človeka ako osoby. Vtedy sa totiž ľudská bytosť stáva konkrétnejšou, situačne podmienenou, akoby „mnohorozmernou“.* Tomuto cieľu je nápomocný obsah obsiahnutý v existencializme: založenie na „podstate“ ľudskej bytosti, teda na jej najhlbšom „ja“, ako aj na využívaní kategórií existenciálneho typu pre pedagogické ciele a to: *autenticnosti, dialógu, stretnutia a angažovanosti.*⁵

Východiskovým bodom pre predstavenie vlastnej pedagogiky J. Tarnowski urobil kategóriu *pseudusu*, ktorá vyplýva z jeho kritickej reflexie nad výchovou detí prostredníctvom kontrastovania ho s tým, čo ním nie je alebo čo mu je protikladné, napriek tomu, že si uzurpuje právo na bytie výchovou. O výchove je teda možné hovoriť až vtedy, keď dokážeme zachytiť antimónie, ktoré sa stavajú proti nemu. Toto svojské odseparovanie *zrna od pliev* nás môže viesť k správne chápaniu vyššie uvedeného procesu. K pseudovýchovným kategóriám J. Tarnowski ráta:

- *drezúru*, ktorá je pod rúškom výchovy nútením osôb k požadovaným spôsobom správania sa pod hrozbou trestu alebo príslubu odmeny. *Samozrejme, takéto konanie prináša isté výsledky, Tie sú však krátkodobé a povrchné. Nesiahajú totiž do hlbších vrstiev ľudskej psychiky, ponížujú človeka, stavajú ho na úroveň zvieratá;*⁶
- *administrovanie*, ktoré je zmiernenou formou drezúry, odvolávajúcou sa na nadkontrolu, hodnotenie, neustálu verifikáciu jednotlivca v atmosfére chladu a oficiality. *Napokon jeho hlavným cieľom je nie tak dobro človeka, ale skôr dosiahnutie istého vonkajšieho cieľa. Ide o to, aby sa zadosťučinilo „paragrafu“. /.../ Administrátor si myslí: „vôbec ma nezaujímá, čo kto prežíva – to a ono má byť urobené, a ak nie, budem biť“;*⁷
- *tréning*, ktorý je stálym cvičením v situáciách s narastajúcim stupňom náročnosti maximálnej schopnosti v technickom rozmere, zahŕňajúc jedine určitú danú sféru človeka a nie celú jeho osobnosť;
- *moralizovanie*, ktoré je verbálnym, presvedčovacím alebo mimo slovnou sugesciou zaväzovaním osoby k požadovanému správaniu;

⁵ J. Tarnowski, *Jak wychowywac?* Warszawa: Wydawnictwo ATK 1993, s. 90.

⁶ Tamtiež, s. 12.

⁷ Tamtiež, s. 13.

- formovanie osobnosti, čiže vonkajšie, predmetové formovanie celého človeka, degradujúceho ho na úlohu pasívneho objektu, materiálu alebo hmoty. Je založené na predpoklade, že len vychovávaný si vyžaduje formujúce pôsobenie.

Hoci J. Tarnowski odlišuje telesný trest ako ešte jeden z druhov pseudovýchovy, neobracia na neho kritickú pozornosť, keďže je využívaný mnohými rodičmi, získavajúc si takýto charakter. Ukazuje sa pritom, že naďalej vládne falošné presvedčenie, udržiavané medzi inými niektorými publicistami katolíckych listov, o vystupovaní ústupkov v Biblii, ktoré rodičom dovoľujú využívanie telesných trestov pre správnu výchovu detí. Tí, ktorí v tom hľadajú legitimizovanie násilia, sa dopúšťajú – podľa J. Tarnowskeho – manipulácie s biblickými textami, nezohľadňujúc spoločensko-kultúrny kontext doby, v akej jednotlivé formulácie vznikli. Odvolávajú sa na Pastoračnú konštitúciu II Vatikánskeho koncilu *O Cirkvi v súčasnom svete*, postoj pápeža Jána Pavla II ako aj názory sv. Jána Boska konštatuje, že to /.../ *nie telesný trest založený na z kontextu vytrhnutých biblických textoch, ale dialóg lásky – vyjadrujúci sa dokonca pohľadom – je zásadnou črtou modelu kresťanskej výchovy.*⁸

Nedá sa pritom zľahčovať úloha neplánovanej výchovy, ktorú sa – podľa J. Tarnowskeho – tak veľmi snažil eliminovať z oblasti výskumov a promócií popredný predstaviteľ socialistickej pedagogiky Heliodor Muszynski.⁹ Prinavrátene náležitej – vo vzťahu k skutočnej úlohe osobotvorivých vplyvov – úlohy neplánovanej výchovy má teda korekčný charakter. Proces úmyselnej výchovy by mal byť podporovaný a zintegrováný s neplánovanou výchovou. *Zdá sa totiž, že v procese silnej výchovy silnejšie ako naplánované aktivity vplýva spôsob bytia, ideál a morálka, čiže osobnosť toho, kto vychováva. A predsa tieto elementy sa rátaajú k neplánovanej výchove.*¹⁰ Podstatným komponentom skutočného výchovného procesu je imanentne spočívajúci v ňom vzťah „človeka k človeku“. Doterajšie pokusy definovania podstaty výchovného procesu J. Tarnowski obohacuje svojou modifikáciou definície výchovy nemeckého profesora z Bochum – Klauza Schallera¹¹,

⁸ Tamtiež, s. 22.

⁹ Porov. H. Muszynski, *Ideal i cele wychowania*, Warszawa: WSiP 1974; H. Muszynski, *Zarys teorii wychowania*, Warszawa: PWN 1977.

¹⁰ Tamtiež, s. 50.

¹¹ K. Schaller, *Výchova, to sú spôsoby a procesy, ktoré ľudskej bytosti dovoľujú nájsť sa vo svojom človečenstve*. Podľa: J. Tarnowski, *Pedagogika dialogu, /v:/ Edukacja alternatywna – dylematy teorii i praktyki*, red. B. Sliwerski, Krakow: Oficyna Wadawnicza „Impuls“ 1992, s. 142.

v súlade s ktorou je tento: *celkom spôsobov a procesov napomáhajúcich ľudskej bytosti zvlášť prostredníctvom interakcie uskutočňovať a rozvíjať svoje človečenstvo.*¹²

Nie je podstatným to, v koho mene niekto niekoho vychováva, ale či vôbec dochádza medzi vychovávateľom a chovancom k obojstranne aktívnej, symetrickej interakcii „s ľudskou tvárou“. Cieľom výchovy je prebudenie duchovnosti dieťaťa pomocou dialógu a autenticity vychovávateľa. Janusz Tarnowski si myslí, že všeobecná výchova (aj náboženská) sa vo veľkej miere nedotýka hĺbky osoby dieťaťa a mladého človeka, nepoznamenáva natrvalo a významne „jadro“ jeho existencie. *Často tam totiž chýba dôležitý moment: osobné, hlboké stretnutie s Kristom, ktoré by v chovancovi uskutočnilo vnútornú premenu. Takéto stretnutie sa nedá zrežimovať, je Božím darom. Je však možné a potrebné na neho pripravovať a uspôsobovať.*

Ak teda tomu môže najlepšie slúžiť výchova chápaná ako stretnutie, oplatí sa obrátiť pozornosť na to, že toto stretnutie má dva rozmery:

1. vertikálny – vzťahujúci sa na Boha, Krista,
2. horizontálny – zahŕňajúci medziľudský kontakt.

Stretnutie ako pedagogická kategória sa nedá neplánovať, keďže je záležitosťou Prozreteľnosti, pričom to ale neznamená, že je na neho potrebné čakať, nepomáhajúc chovancovi v jeho rozvoji. V každej ľudskej bytosti spočíva dobro, krása, sacrum, Boh. Nie je preto možné obchádzať religiozitu človeka, ktorá je jeho prirodzenou dispozíciou. To vďaka nej človek objavuje najhlbší, absolútny a transcendentný rozmer skutočnosti. *Náboženstvo je teda odvolaním sa na svet, ktorý nás prevyšuje, ale zároveň je čímisi najbližším človekovi, vpísaným do jeho vnútorného „ja“.*¹³ Bližšie sa prizerať J. Tarnowskym takto chápanej výchove, v nej môžeme odlíšiť nasledujúce vlastnosti:

- človečenstvo, ktoré by malo byť primárnou bázou akejkoľvek výchovy, eliminujúc asymetrickosť vzájomných interakcií. Výchovná situácia je totiž stretnutím prinajmenšom dvoch ľudských bytostí v plnosti obdarovaných ľudskou hodnotou, napriek tomu, že medzi nimi tá najmladšia sa zdá byť *malého formátu*. Výchova by mala každému pomôcť nájsť a uskutočniť „najhlbšie ja“;
- permanencia, spočívajúca v tom, že výchova sa neobmedzuje na určitú fázu života človeka, ale trvá počas celého jeho obdobia, nikdy sa nekončí jej potreba;

¹² J. Tarnowski, *Jak...*, s. 66.

¹³ J. Tarnowski, *Janusz Korczak dzisiaj*, Warszawa: ATK 1990, s. 15.

- inter – a intra – aktivita, čiže obojstranné pôsobenie podmetov na seba navzájom – vychovávateľa na chovanca a chovanca na vychovávateľa, ale tiež vstupovanie do akcie so sebou samým čiže sebvýchova; vzájomné otváranie sa na svoje hodnoty;
- neurčitosť situácií, udalostí, dôsledkov, aké vystupujú vo výchovných situáciách, vyžadujúca si neustále otváranie sa na to, čo je nové, za súčasnej znalosti vecí a vedomia vlastného systému hodnôt či smerovaní;
- transgresivita, čiže neustála schopnosť prekračovania seba samého a prekonávania paradoxu medzi povrchným „ja“ a hlbokým „ja“.

Podľa mienky Janusza Tarnowskeho máme dnes dočinenia nie tak s krízou výchovy, ale s úpadkom autority vzdelávacích a výchovných inštitúcií. Nie je to teda povinnosť odmietnuť výchovu, upustiť od všetkých vplyvov na mladú generáciu či na samotných dospelých, vychovávateľov. To nie *autorita kompetencií v danej oblasti ako aj osobnosti, vyznačujúcej sa všeobecne oceňovanými prednosťami prežíva úpadok. Nesmie sa teda rušiť autorita rodičov ako predstaviteľov Boha, ale podmienkou účinnej výchovy je nie len vykonávanie funkcií otca a matky, ale bytie ním v plnosti významu tohto slova.*¹⁴ Výchova musí byť založená na autorite vychovávateľa, ale nemôže byť autoritatívna, to znamená, že sa musí opierať o silu osobnosti vychovávateľa (personálnu autoritu), ktorej už samotné jestvovanie sa pre chovanca stáva duchovnou „obživou“. A tak celý proces výchovy sa musí začať od samotného vychovávateľa, od toho, aby najprv on v sebe prebudil vlastné vnútro. *Človek je totiž stále povinní prekračovať seba samého, mierou jeho rozvoja je zas jeho nekonečnosť.*¹⁵ Až vďaka permanentnému seba zdokonaľovaniu môže vychovávateľ pomôcť dieťaťu odhaliť jeho skutočnú tvár, dovoliť mu byť sebou. Nie je však potrebné preceňovať úlohu vychovávateľa v celom tomto procese.

Ako teda, prechádzajúc „bránou“ vyššieho spôsobu chápania výchovného procesu, uskutočňovať jeho humanistické (antropofyzické alebo teocentrické poslanie? Na tejto púti je možné vydať sa cestou osobných skúseností, podstatou ktorých bude proces kresťanskej personálnej výchovy v dialógu. A tak je potrebné prebudiť *deti a mladých z rozumového, emocionálneho, aktívneho hľadiska, aby im bolo možné pomôcť vstúpiť na cestu Pravdy, Dobra, Krásy, Lásky, čiže oslobodiť ukrytú iskrú zapálenú v ich najhlbšom „ja“ samotným Bohom, ktorý sa zjavil v Ježišovi Kristovi.*¹⁶ Vzorom takýchto stretnutí sú pre vychovávateľov filozofické a pedagogické predpoklady dialógu medzi inými Sokratesa, Martina Bubera,

¹⁴ J. Tarnowski, *Jak...*, s. 72.

¹⁵ J. Tarnowski, *Pedagogika dialogu...*, s. 143.

¹⁶ J. Tarnowski, *Janusz...*, s. 104.

Emmanuela Levinasa alebo Otta F. Bollnova, vďaka ktorým je možné v sebe pomocou auto reflexie, logického myslenia a spolu prežívania prebudieť, k takejto „výchove na ceste“ nevyhnutný, postoj dialógu.

Sám Tarnowski, vstupujúc do dialógu s takými významnými postavami humanistiky ako aj objavujúc rozdiely a aktuálnosť ich názorov na podstatu dialógu a stretnutia, zavádza tri základné podmienky jeho vzniku a úspechu, menovite:

1. obojstranná autentickosť, chápaná ako oslobodzovanie sa od „masky“, ako konanie v súlade s vlastným „ja“, bytie úprimným, verným samému sebe. Autentickosť v existencialistickom zmysle podmieňuje hĺbka vnútra jednotlivca, intenzívny duchovný tréning a životná dôslednosť;
2. stretnutie v personálnom význame, teda vznik vyskytnutia sa stretnutia s nejakou skutočnosťou, s konkrétnou alebo transcendentnou osobou (Boh je Osobou), počas ktorého dochádza k dotyku „jadra existencie“, najhlbšieho „ja“ ako aj k dôkladnej vnútornej premene. K najvyššiemu stavu stretnutia, akým je stretnutie s Kristom, dochádza vďaka dvom činiteľom: Božej milosti a súhlasu slobodnej ľudskej vôle;
3. angažovanosť chápaná ako z vlastnej voľby pochádzajúce oddanie sa istej veci alebo osobe. Počas tohto procesu jednotlivec neprestáva byť sebou, nestráca seba v prospech iných, ale obohacuje vlastnú osobnosť, rozvíja vyššiu citovosť a nezištnú dobroprajnosť. *Nastupuje prekročenie seba, prelomenie vlastného egocentizmu, vnútorná a vonkajšia premena, Človek začína plniť službu bez ohľadu na akúkoľvek odplatu, stáva sa hojným darcom.*¹⁷

Personalisticko-existenciálna výchova môže byť základom pre udelenie ľudskeho rozmeru všetkým ideologickým orientáciám výchovy – kresťanskej, liberálnej či personalistickej. Tu je potrebné odlíšiť tri druhy dialógu:

1. dialóg ako metóda, čiže spôsob komunikácie vychovávateľa s chovancom, počas ktorej obidva podmety smerujú k vzájomnému pochopeniu sa, zblíženiu a spolupráci,
2. dialóg ako proces ktorý má miesto vtedy, kedy jeden z troch komponentov dialógu ako metódy (poznávací, emocionálny, alebo prexeologický) bol zapojený do života,
3. dialóg ako postoj, ktorý je pripravenosťou obidvoch strán otvárať sa na vzájomné pochopenie sa, zblíženie a spoluprácu,

Samotný dialóg, hoci nemusí byť založený na výmene slov, môže prebrať jednu z troch foriem:

¹⁷ J. Tarnowski, *Jak...*, s. 163.

- vecného dialógu, ktorý je smerovaním obidvoch podmetov k hodnote PRAVDY a najčastejšie má miesto v situáciách poznávania skutočnosti, Takýto dialóg angažuje rozum, ale vyžaduje si tiež dobroprajné naladenie sa chovanca k vychovávateľovi (hovorcovi);
- personálneho dialógu, ktorý – založený na hodnote SLOBODY A DOBRA – je prejavom vlastnej duchovnosti, prežívania, emócií, otváraním sa podmetov na svoje „vnútro“. Tu je vo výchovných vzťahoch dôležité dosiahnutie emocionálnej harmónie, vstúpenie do hĺbky citov druhej osoby;
- existenciálneho dialógu, ktorý – založený na hodnote LÁSKY – je úplným vyjadrením svojej osoby, oddaním sa druhej osobe až po obetovanie jej vlastného života. Tento dialóg si vyžaduje zrieknutie sa vlastného egoizmu, pocitu nadradenosti, aby bolo možné byť verným svojmu chovancovi a prežiť jeho vernosť voči sebe.¹⁸

Z personalistického pohľadu na človeka v procese jeho socializácie a výchovy vyplýva jeho afirmácia ako základnej a autotelickej hodnoty, primát duchovného života, nemožnosť redukovať osobu na vec, telo, zmysly a biologické potreby, nezadateľnosť práv spočívajúcich v ľudskej prirodzenosti, vedomie povinnosti voči iným na základe zásady spravodlivosti ako aj odmietnutie anarchickej koncepcie slobody ľudskej osoby. Zvlášť tá posledná sféra ľudského života je podstatná, aby sa jej neprisudzoval falošný význam, navolávajúc k výchove, ktorá má ctiť slobodu a sebaurčenie chovancov. Sloboda totiž *!...! je čímisi nevyhnutným, je vehiklom a priam dychom výchovy. Je tiež podstatou Evanjelia, ktoré hovorí: „Ak chceš, pod' za mnou...“ alebo „Blahoslavení, šťastní, ktorí prídu...“.* Neraz sa nám zdá, že Boh svojimi prikázaniami obmedzuje našu slobodu. Je to naopak: On nás „vyvádza“ z otroctva nášho egoizmu, ukazuje dvojakú cestu: lásky Boha a blížneho.¹⁹

Podľa presvedčenia J. Tarnowskeho mám ednes dočinenia nie tak s koncom výchovy, ako s koncom pedagogiky vládcov, stratégov a lepšie tých, ktorý vedia, osvietených a plných ambícií uskutočňovať zmenu osôb ako aj s koncom pedagogiky nekriticky exponujúcej riadiacu úlohu vychovávateľa. Pedagogika budúcnosti musí byť pedagogikou bytia v blízkosti druhej osoby, a nie udržiavania si odstupu od nej. Prekonanie tejto zásady sa teda stáva nervom života a inej pedagogiky, *„pedagogiky s ľudskou tvárou, zakorenenej na kresťanskej pôde a vyjadrujúcej sa v autentickom dialógu“.*²⁰ Vo vzťahu dialógu vychovávateľa s chovancom sa len zdanlivo znižuje úloha toho prvého, keďže v skutočnosti ju on môže plniť

¹⁸ J. Tarnowski, *Pedagogika dialogu...*, s. 148-149.

¹⁹ *Paradoks człowieka*. Rozmowa z ks. Profesorem Januszem Tarnowskim, „Rzeczpospolita“ 1998, Nr. 40.

²⁰ J. Tarnowski, *Jak...*, s. 38.

len vtedy, keď sa ocitne na úrovni človečenstva spoločného jemu a jeho chovancovi. Personálno-existenciálna výchova je nie len formovaním osobnosti niekoho alebo jeho indoktrinovaním, ale *iniciačno-mystagogickým procesom*.²¹

Niet – podľa Tarnowskeho – takej knihy, ktorá by každému vychovávateľovi dávala uspokojujúcu a pocit istoty zaručujúcu zbierku rád alebo receptov na otázku, ako vychovávať. *Žiadna kniha takúto odpoveď nedá. Vychovávateľ ju musí získavať vzrastaním a prehľbovaním svojho človečenstva, aby mohol najlepšie slúžiť iným, zvlášť mladým a vďaka nim sa neustále formovať. Alfou a Omegou kresťanskej výchovy je Boh a Najdokonalejší Človek Ježiš Kristus. Táto kniha môže byť len pomocou, orientačným znakom.*²² Práve v tomto spočíva hlboko humanistická hodnota teórie výchovy J. Tarnowskeho, že nezotročuje množstvom svojho obsahu, nezaväzuje, nemoralizuje, ale vychovávateľov vovádza do dialógu so sebou samým, s vlastnými skúsenosťami a predstavami čo do podstaty, predpokladov, hraníc ako aj dôsledkov výchovného procesu. Majú teda slobodnú voľbu, či v konfrontácii s procesom slobody dokážu a či budú chcieť angažovať sa do pedagogiky adaptačnej, autoritatívnej, pedagogiky „masiek“ a odnímania ľudskosti, alebo tiež do pedagogiky pozitívnej, existenciálnej autentickosti, dialógu a personálneho stretnutia.

Pedagogické krédo Janusza Tarnowskeho, ktoré je zhrnuté do 5-tich zásad²⁵, rozháňa vyššie uvedené dilemy:

1. *Východiskový bod. Pri prvom stretnutí sa s chovancom alebo skupinou je najpodstatnejšie vstúpiť do jeho (ich) sveta s plným nepredstieraným, ale autentickým záujmom a žičlivosťou. Ide o postavenie sa na miesto tých, ktorých stretávame, aby pocítili našu úctu a aby sa predišlo nesprávnym krokom v ich smere.*
2. *Chovanec. Nie je niekým nižším alebo menej hodnotným ako vychovávateľ, ale naopak, z mnohých hľadísk nad ním môže mať prevahu. Nie sme jeho sudcami. Eventuálne chyby musíme vnímať, ale chovanec s nimi nesmie byť stotožňovaný. Je potrebné nájsť v ňom obraz Boha, ktorý ho miluje a odpúšťa mu.*
3. *Vzťah: vychovávateľ – chovanec. Vytrvalo smerovať k priateľstvu neočakávajúc však vďačnosť ani oddanosť. Dať chovancovi pocítiť lásku, ale bez zacláňania toho, ktorý ho miluje oveľa viac: Krista. Spájajúcim činiteľom – modlitba.*
4. *Výchovný proces. Započúvanie sa do chovanca. Vzájomné učenie sa a vychovávanie. Nie vnucovanie a nátlak, ale jemná pomoc v prebúdzaní záujmu o Hodnoty a ich*

²¹ gr. *mystikos* = tajomný.

²² Tamtiež, s. 179.

²⁵ Tamtiež, s. 12-13.

hľadanie až po stretnutie s Bohom v Kristovi vďaka milosti Ducha Svätého. Nie tak očakávanie okamžitých výsledkov, ako skôr nádej na ďalekú budúcnosť. Neustála trpezlivosť a atmosféra radosti.

5. *Cieľ. Pomôcť chovancovi nájsť jeho miesto v živote a osobné povolanie v postupnom približovaní sa k ľudskej a kresťanskej zrelosti. Zároveň s procesom výchovy iných smerovať k vychovávaniu seba; žiť s Kristom.*

Nemám najmenších pochyb, že vyššie uvedená teória personálno-existenciálnej výchovy sa hlboko dotýka „jadra“ ľudskej existencie, jej najhlbšieho „ja“, utvrdzujúc nás v doterajšom postoji voči nami preferovanej formule výchovy alebo vedúc k jej hlbkej premene. Ako správne tvrdí Janusz Tarnowski: *Na zemi sme však pútnikmi a to isté môžeme vzťahovať aj na výchovu, ktorá by mala byť neustálym napredovaním k určitému cieľu.*²³

Koncepcii kresťanskej personálno-existenciálnej pedagogiky sa vyčíta, že z dôvodu opierania sa na filozoficko-teologických predpokladoch ostáva vo sfére abstrakcií odtrhnutých od života. Z dôvodu preferovania ako centrálnej pedagogickej kategórie výchovy ako stretnutia, spochybňuje tradičné poňatie tohto procesu, podvažujúc zmysel systematickej práce nad sebou, formovania osobnosti chovanca alebo vyučovania podľa zhora určeného programu. Z dôvodu dialogickosti a symetrickosti výchovného vzťahu oslabuje alebo priam minimalizuje úlohu samotného vychovávateľa, má uzavretý, denominačný charakter, obmedzený jedine na kresťanskú výchovu.²⁴

²³ J. Tarnowski, *Jak...*

²⁴ „Przygotować Bogu miejsce w nas...“ Rozmowa dr Jozefa Plachy z prof. dr. hab. Januszem Tarnowskim /v:/ *Wychowanie jako pomoc. Dialogi Pedagogiczne tom II, Praca zbiorowa pod red. J. Plachy, ATK Warszawa 1992.*